

להתפלל ארבעים יום בכותל

יש הנוהגים: להתפלל ארבעים יום רצופים בכותל על דבר מסוים והיא סגולה מפי קדושי עליון ומועיל להרבה דברים.

מקור המנהג: מדברי האריז"ל (תל תלפיות עניני כותל המערבי) שהפנה אדם להתפלל על צרתו במשך ארבעים יום בכותל (וכן הרה"ק ר' שלמה מזוועהיל היה נוהג כן ומורה לאחרים לעשות כן, הובא בספר צדיק יסוד עולם ח"ב עמוד לט).

ראיה מהמדרש רבה לארבעים יום (פרשת ואתחנן פרשה ב סימן יז) "אמרו רבנן יש תפילה שנענית לארבעים יום, ממני אתה לומד ממשנה דכתיב (דברים קט יח כה) "ואתנפל לפני ה' ארבעים יום".

הגריש"א אמר שכל תפילה בכותל המערבי מקום שלא זזה שכינה ממנו היא סגולה, ולא ידוע מקור למנהג ארבעים יום דווקא (ספר השקדן ח"ב עמוד 109).

ארבעים יום כשאר ערי ישראל ובחול

בספר תשובות והנהגות (או"ח סימן סא) כתב שסגולה זו מועילה בכל ערי ישראל ובחול, אם הולך מיוחד לבית המדרש יום ביומו לצורך בקשתו ואומר הנני בא ארבעים יום לבית המדרש במיוחד להתפלל עבור ענין פלוני ומקדים לתת י"ח פרוטות לצדקה לעמלי תורה יצליח.

שימוש באבני הכותל

יש אומרים: שאין להישען על הכותל, והטעם: משום שיש בזה חשש איסור מעילה וחשש איסור טומאה (מועדים וזמנים ח"ה סימן שנ, ירושלים במועדיה שיא), ויש אומרים: שאם ההישענות לצורך מצווה מותר כגון נפילת אפים, ואם לא לצורך מצווה, אסור (עיר הקודש והמקדש ח"ד עמוד טז).

הנחת פתקים בכותל

יש הנוהגים: להניח פתקים בין אבני הכותל.

מקור למנהג מבעל האור החיים (פדה את אברהם פלאגי מערכת ב אות טו, הקדמה או"ח על התורה) איש אחד ממוקורביו שירד מנכסיו ובא לפניו לשפוך שיחו על מר גורלו וכתב פיתקא בקלף אשורית ונתן בידו ואמר לו שייניח בין אבני הכותל הקדושים והיתה לו ישועה ועל פי זה נהגו הרבה להניח פתקים בכותל (עיין ציץ אליעזר ח"א א, עיין ספר לראש יוסף כותל המערבי שכתב שהמקור הראשון הוא הרש"ש).

יש אומרים: שאין ענין בתחיבת פתקים באבני הכותל, הטעם: לפי שהקב"ה שומע תפילה ויודע גם בלי פתק ואין שכחה לפני כסא כבודו (ירושלים במועדיה שיב).

לקרוא פתקים של אנשים שהניחו בכותל

אין לאחרים לקרוא בפתקים שהניחו בכותל, והטעם: כיון שמקפידים על כך אלו שהניחו שם (שבט הקהתי ח"א סימן שטז).

ניקוי אבני הכותל

יש אומרים: שאין ראוי לנקות את אבני הכותל, גם אם אין הניקוי גורם לקלקול האבנים, והטעם: לפי שראוי להשאיר את האבנים כמו שהם כמו שעמדו מאות בשנים מיום חורבן הבית, כי אבנים הללו הושחרו מזוקן, ועם העשבים שעלו בהם הם מוספים נופך של עגמת נפש לרואים ועל ידי כך יזכרו את ימי בנייניה ויבקשו רחמים שיחזרו לקדמותן עד שיקשיב ה' וישמע (קובץ תשובות מהגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל סימן כ במכתב אל רב הכותל הגאון ר' יהודה גץ ז"ל בענין ניקוי אבני הכותל).

לתלוש עשבים שגדלים בכותל

יש אומרים: שאין לתלוש את העשבים שגדלים בכותל, והטעם: על פי הגמרא במגילה (כה, א) "בית כנסת שחרב, ועלו בו עשבים לא יתלוש מפני עגמת נפש" (הגר"ר פישל סופר זוסמן אב"ד בודפסט בספרו אלה מסעי).

יש אומרים: שאין בהם קדושה ומותר (הגר"א נבנצאל בספר סבו ציון הלכות כותל המערבי כו).

יפוי ושיפוז הכותל

יש אומרים: שאין לשפץ או ליפות את הכותל, והטעם: לפי שיש להניחו בחורבנו כדברי הגמרא מפני עגמת נפש (הגר"ח זונפלד זצ"ל הובא במועדים וזמנים חלק ה סימן שנ הגה"ה ב).

תחיבת ידיים בין אבני הכותל

יש אומרים: שהחרד והירא לדבר ה' ימנע מלהכניס אצבעותיו בין אבני הכותל, והטעם: משום שיש לחשוש שמקום החומה קדוש הוא אף בקדושת העזרה, וכיון שביאה במקצת נחשבת ביאה יש חשש שמכניס אצבעותיו ישל באיסור תורה של כניסה למקדש בעודו טמא (האדר"ת בספרו משכנות לאביר יעקב חלק ב, וכן הורה החזו"א אורחות רבינו חלק ב עמוד קמט).

יש אומרים: שמותר להכניס ידו, והטעם: משום שהם סוברים שהכותל המערבי הוא כתלו של הר הבית ואין בעביו קדושה וזאת משום שחומת הר הבית לא נתקדשה (שו"ת אבני נזר יור"ד תנ וכן תנג).

טעם אחר: מוכח ממוסכת יומא (פרק ב א רע"ב שם ד"ה ואם) שאף על פי שאסור למנות את בני ישראל, באצבע מותר ומזה מוכח שאצבע אינה חלק מהגוף, והוא הדין לגבי טמא בטומאה היוצאת מגופו (שו"ת אבני נזר שם).

טעם אחר: שמה שאומרים שיש איסור ביאה במקצת משום שנחשב כאילו נכנס כולו ולכן במקום שאין החור ראו לניסת כל הגוף גם ביאה במקצת לא שמיה ביאה ולכן אין איסור להכניס ידיים בחורים שבכותל המערבי כיון שאי אפשר להכניס שם כל הגוף (שו"ת אבני נזר תנ יא עיין שם שדחה טעם זה וכן בשו"ת מנחת שלמה תנינא קלט דחה תירוץ הנ"ל).

הגרשז"א אמר שלא ראה מי שנזהר בזה שלא להכניס אצבעותיו בחורים של הכותל (הובא בספר הר הקודש עמוד רמו).

יש הנוהגים: להחמיר על עצמם לעמוד במרחק ב' או ג' אמות מהכותל, והטעם: מחשש שמא יכניסו ידם בין החורים (שו"ת ציץ אליעזר ח"א ס"ו).

לגעת באבני הכותל

יש אומרים: שיש להחמיר ולא לגעת באבני הכותל (ירושלים במועדיה שטז), ויש אומרים: שמותר (חזו"א ארחות רבנו ח"א עמ' ש"ט אות ג', עמ' שכ"א אות ח' ד"ה ושאלתי, ח"ב עמ' קמ"ט אות ג', סוף עמ' קנא ואמר מרן החזו"א לר"ח שיכול לגשת עד הכותל).

נישוק אבני הכותל

יש הנוהגים: לנשק את אבני הכותל, והטעם: על פי הפסוק (תהילים קב טו) "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו" (עיין כתובות קיב א).

הפנים אל הכותל כשיוצאים מהכותל

יש הנוהגים: שיוצאים מהכותל הולכים כשהפנים אל הכותל, והטעם: לפי שבזמן בית המקדש היו יוצאים כך מבית המקדש לפי שצריך להיפרד מהשכינה דרך כבוד (עיין סוכה נא, ב) וכן בכל בית

כנסת ראוי על כל פנים ליד היציאה לצאת עם הפנים כלפי הארון הקודש וכן ראוי לנוהג בכותל (עיין רמב"ם פרק ז מהלכות בית הבחירה הלכה ד ו-ז), ושיעור הפיכת פניו ד' אמות (כך נהג הגר"ק זצ"ל, אלא ד' אמות של הלכה פרק נד ס"ח).
ויש שלא הקפידו בדבר (הגרשז"א הכותל המערבי הלכות ומנהגים עמוד מ).

בשאר הרחבה

הרדב"ז (תשובות סימן תרמח) כתב יש להיזהר שלא לעמוד ואחריו אל הכותל, וכן כתב שראוי לנוהג כן בכל השטח של הכותל המערבי (הגר"א נבנצאל).

קדושת הכותל והרחבה

רחבת כותל המערבי יש לו קדושת בית הכנסת לכל חומותיו וצריך לנהוג בו כל החומרות הנוגעות לבית הכנסת כמו שיחה ואכילה וטיול (ציץ אליעזר ח"י ס אות פה), והטעם: כיון שהוא קבוע לתפילת רבים ואין לך תדיר יותר מזה שכמעט כל המעת לעת מצויה שם תפילת רבים, וגם כל שמושו הוא לתפילה ויש שם ארון קודש וספרי תורה (משנת יוסף סימן לב).

ריקוד בכותל

יש אומרים: שאין ראוי לרקוד בכותל המערבי, והטעם: וכי אדם שמתו מוטל לפניו יפצח בריקוד (ירושלים במועדיה שיח בשם הגרשז"א).

יש אומרים: שאין למחות ביד הרוקדים (הגרשז"א הליכות שלמה פרק ו הערה 40).

צילום על רקע הכותל

יש אומרים: שאין ראוי להצטלם על רקע של הכותל אם כל המטרה של הצילום משמש לו רק כתמונה ניצחית, והטעם: על פי מה הנדון (שו"ת הלכה למשה) האם מותר להצטלם ליד ארון הקודש וכתב שאם מתפלל לתומו ליד ארון הקודש ומצלמים אותו אין בזה חשש, אולם אם רוצה לצלם עצמו כדי ליהנות ולהראות עצמו ליד ארון הקודש אסור, משום שדומה למשתמש בארון הקודש וה"ה הכא כשמצטלם עבוד הנצחת תמונות מראה כמשתמש בכותל לצרכיו הפרטיים (ספר עלינו לשבח חלק שמות עמוד תקעו).

גילוי שכינה בפניה השמאלית

מוזחק בפי רבים שבזווית השמאלית של הכותל [ליד שער הכניסה המקורה] היה גילוי שכינה בהקיץ לרבי אברהם הלוי ברוכים (שם הגדולי בערכו) וכן מסופר על הרדב"ז שהיה לו שם גילוי שכינה (ספר שערי ירושלים).

אמירת רק "כותל" ולא "כותל המערבי"

יש אומרים: שאין לומר "כותל" אלא "כותל המערבי", והטעם: כמו שאמרה הגמרא (שבת לב, א) שעמי ארצות מתים בעוון שני דברים, ואחד מהם על שקוראים לארון הקודש "ארון" ביאור הענין שאם לא מייחדים שם הוא בזיון לכן בקריאת כותל סתם בלא הכותל המערבי הוא דרך בזיון (מעילו של שמואל בשם מהרי"ל דיסקין).

יש אומרים: שכל זה נאמר בזמנו שכנראה כולם אמרו "כותל המערבי" בזה שמקצר נראה כבזיון אבל בזמנינו שכולם אומרים "כותל" לא נחשב בזיון (אגרות רשימות לבעל הקהילות יעקב).

חליצת מנעלים

בעבר היו שנהגו לחלוץ מנעליהם בהתקרבותם לכותל (ספר שערי ירושלים נוסביום עמוד לט הביא שהמנהג לחלוץ ד' אמות טרם יגשו, הר הקודש שפירא עמוד רעג), והטעם: לפי שהשכינה לא זה מכותל המערבי וכמו שנאמר במדרש (שמות רבה ב) "של נעליך" כל מקום שהשכינה נגליית אסור בנעילת הסנדל (וכן נהג בעל מנחת אליעזר זצ"ל ממונקאטש הובא בספר מסעות ירושלים מאמר סדר יום ראשון, וכך האדמו"ר רבי אליעזר מנחם מנעדל מלעלוב הובא בספר ליקוטי דוד עמוד גג.) ואין נוהגים כן בזמנינו.

ברכת שהחינו

הרואה את הכותל פעם ראשונה אינו מברך ברכת שהחינו (שו"ת ישכיל עבדי ח"ח סימן כה), והטעם: לפי שברכת שהחינו יש לברך רק על דבר הבא מזמן לזמן כמועדים וכדומה כמו שכתב הרמ"א (רכג א, משנ"ב שם ס"ק ז).

יש שברכו שהחינו בפעם הראשונה שהגיעו לכותל (עיין שו"ת בית מרדכי חלק א סימן כג שכתב שבפעם ראשונה שהגיע לכותל אחרי שחרורו בכ"ח באייר בירך שהחינו).

יש אומרים: שיקח פרי חדש ויברך שהחינו על הפרי ויכוין גם על הכותל (הגר"ח"ק שו"ת ידון משה ח"א עמוד קלד).

להתפלל כל יום בכותל

יש אומרים: שאדם שגר בעיר העתיקה ויכול להתפלל בכותל כל יום יתפלל בכותל ולא בבית הכנסת בעיר העתיקה

אף שבכך ישאר לו פחות רגש ויראה לכותל (הגר"ח"ק שו"ת ידון משה ח"א עמוד קעט).

להתפלל ברחבת הכותל או במקום המקורה

יש אומרים: שראוי להתפלל בכותל במקום הסגור והמקורה והוא על פי הגמרא (ברכות לד, ב, ושו"ע או"ח צה) שכתבה לא יתפלל אדם

הר"ע מברטנורא כתב וכותל המערבי אשר הוא קיים עדיין אבניו גדולות מאד לא ראיתי כגודל האבנים ההם בשום בנין קדמון לא ברומי ולא בשאר מקומות (באגרות ארץ ישראל יערי עמוד קלד).

איך הצליחו, להרים אבני כותל המערבי של חמש מאות טון ומעלה לגובה רב הרי בימיהם לא היו מנופים ואין העלו בידי אבנים כה כבדות לגובה

יש המבארים על פי תוס' במסכת עבודה זרה (דף מא, א ד"ה ככדור) שאלכסנדרוס מוקדון עלה למעלה עד שראה כל העולם ככדור, ואת הים כקערה, פירוש יש האוקינוס שמקיף את כל העולם, עכ"ל. ויתכן שהיו לו כלים טבעיים לעלות לגובה גדול. ואולי היו גם לבונים כלים המסוגלים להעלות אבנים כה כבדות לגובה.

ביאור אחר על פי הגמרא במסכת גיטין (דף סח, א) ששלמה המלך אמר בקהלת "עשיתי לי... שדה ושדות... במערבא אמרי שדתא" ופרש"י (שם ד"ה שידתא) שידתא, עגלה למרכבת נשים ושרים. והקשה הבן איש חי (בספר בניהו) מה החידוש שלשלמה היו עגלות, והרי אף אנשים שפוטמים יש להם עגלות. וכתב ליישב שכיון שעל שלמה נאמר(מלכים א פרק ה פסוק יא) "ויחכם מכל האדם", אם כן ודאי שהיתה לו החכמה של זמנינו לעשות עגלה שתסע ע"י קיטור, אלא שלא היה חפץ לפרסם הדבר, שיכול לשמש גם לרעה, כמו שרואים היום, אבל לעצמו ולאשתו ודאי שעשה מרכבה המונעת על ידי כח הקיטור וכדומה, וזהו השידא ושידתא, והוא מלשון שד, משום שהיתה הולכת במרוצה גדולה כהרף עין כמו השדים. הרי לפנינו שלדברי הבן איש חי שלמה המלך כבר המציא בחכמתו את המכונות של ימינו, ולא פרסמם כדי לא להרבות בתאוונות דרכים. ואם כן פשיטא שגם מנוף היה לו, לצורך הרמת אבני הבניין הכבדות לבניית בית המקדש.

ביאור אחר: על פי מדרש (במדבר רבה נשא פרשה יז) שם נאמר (מלכים א ח) "בנה בניתי בית זבול לך וכו'", מהו בנה בניתי א"ר יעקב בריה דרב יהודה בר יחזקאל אמר בנין בניו בניתי, ר' יהודה בשם ר' יוסף אמר הכל מסייעין למלך, כ"ש הכל מסייעים למלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, אפי' רוחות אפילו שדים ואפי' מלאכים. א"ר ברכיה כתיב (מלכים ו) והבית בהבנותו וגו', אשר הם בונים אין כתיב אלא בהבנותו מאליו היה נבנה, אבן שלמה מסע נבנה מלמד שהיתה האבן מסעת את עצמה ועולה וניתנה על גבי הדימוס, א"ר אבהו ואל תתמה והכתיב (דניאל ו) "והיית אבן חדא ושומת על פום גובא" וכי יש אבנים בבבל אלא מלמד שעמדה מארץ ישראל ובאתה וישבה לה ע"פ הגוב, יעו"ש. הרי שמלאכים סייעו בבנין המקדש, וכן האבנים הלכו והתיישבו במקומם מעצמם, ואין מקום לשאלה כלל, איך הניחו הפועלים את האבנים הכבדות במקומם (השו"ת חמד עבודה זרה דף מא עמוד א).

במקום פרוץ (הגרח"ק הובא בספר ארץ חיים עמוד קמג שאלה קצח).

ויש אומרים: שיתכן שחצר אינה נקראת מקום פרוץ כמו שמצאנו (עין מגילה כו, א במשנה כה, ב) "בני העיר שמכרו רחובה של עיר לוקחים בדמיו בית כנסת", **והטעם:** משום שיש קדושה ברחובה של עיר כיון שהעם מתפללין בו בתעניות ובמעמדות (הגרח"ק בספר הזמן ובין הזמנים עמוד שב).

הלכות המצויות בכותל

לא לאכול בשר ויין ביום שראה לראשונה את הכותל

יראי ה' נוהגים בבואם לירושלים בפעם הראשונה אוסרים עליהם את אותו היום בבשר ויין (ספר כפתור ופרח להרב אשתורי הפרחי ז"ל, עיר הקודש והמקדש פרק יז ה).

אמירת מזמור ע"ט בכותל

מנהגו של הגרשז"א כשהיה מגיע לכותל היה פותח במזמור ע"ט המקונן על חורבן הבית ולאחר מכן אמר מזמור כנגד מספר שנותיו ואמר בשם הגרי"ח זוננפלד שמנהג קדום הוא (הובא בהליכות שלמה תפילה עמוד קמ פרק אחד עשר הערה 45).

עניית אמן במנין שאינו מתפלל

המתפלל במנין אחד אין צריך לענות אמן למנין אחר וכן אין צריך לענות אמן על כל דבר שבקדושה במנין שאינו שלו (שו"ת יד אליהו לר' אליהו רגור ז"ל, ספר אשי ישראל).

להחזיר את ספר התורה להיכל בכותל

יש אומרים: שבכותל המערבי אף שמתקיימים הרבה מנינים לתפילה יש להחזיר את ספר התורה להיכל בסיום קריאת התורה מפני כבוד התורה (הגרשז"א הליכות שלמה תפלה פרק יב סעיף ל).

תפלת שמו"ע

המנהג להתפלל תפלת שמו"ע ישר מול הכותל אף שקודש הקדשים אינו מול הכותל אלא נוטה מאוד באלכסון לצד שמאלו מדקדקים ישתדל לנטות קצת באלכסון שמאלה ובלבד שלא יהיו אחריהם אחורי ארון הקודש שעומד שם (משוש כל הארץ שנמצא בסוף ספר זכרון בצלאל להג"ש דבליצקי עניני עליה לרגל בזמן הזה יג).

הזירות שלא לעבור לפני המתפלל

יש להיזהר במכשול המצוי שעוברים לפני המתפלל בתוך ארבע אמותיו (עין שו"ע קב), והמיקל יש לו על מי לסמוך (עין שו"ת שערי ציון).

לעזוב באמצע קריאת התורה: הדבר מצוי שנקלעים בתוך מנין ששם קוראים בתורה ובאמצע הקריאה עוזבים אותו ויש בזה חשש של (ישעיהו פרק א כח) "ועוזבי ה' יכלו" זה המניח ספר תורה ויוצא (ברכות ח, א, שו"ע קמו, משנ"ב ס"ק א ס"ק ב).

הכותל במעגל השנה

עניני שבת

זמן קבלת שבת בשמים הוא לפי ירושלים

בספר ברכי יוסף לחיד"א (סימן רמב בשם ספר פרשת דרכים) כתב שזמן קבלת שבת בשמים הוא בזמן שמקבלים שבת בעיר הקודש ירושלים.

ללכת בערב שבת לכותל

נהגו אנשי ירושלים מקדמת דנא לבוא ולהתפלל על יד הכותל המערבי בערב שבת (ספר שערי ירושלים עמוד לט, הרב יצחק פרחי בהקדמת ספרו טוב הארץ).

אבות ואימהות באים לכותל בערב שבת

קבלה ומסורת אצל זקני ירושלים כי בערבי שבתות אחרי הצהריים באים האבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב להתפלל ליד הכותל המערבי (בשם הגאון המקובל רבי יעקב לייב לוי ז"ל בעל בית אבות).

ערב ראש השנה ויד"כ

רבים נוהגים לבוא אל הכותל בערב ראש השנה ובערב יום כיפור ולהתפלל שם (ספר טוב ירושלים פרק ח, ארחות רבינו חלק א עמוד שכב אות יב שכך נהג בעל הקה"י, לוח ארץ ישראל לונג תשרי).

סוכות

נטילת ארבעת המינים בכותל

יש הנוהגים: ליטול את ארבעת המינים בכותל המערבי (בכורי יעקב תרנח א).

והטעם: לקיים שיטת הרמב"ם (בפירוש המשניות סוכה פרק ג משנה יא) שיש מצוה מהתורה ליקח לולב כל שבעת הימים בכל ירושלים העתיקה שביין החומות ולא רק במקדש וכך נהג הגריש"א (איש על העדה עמוד 21), וכן נהג הגאון ר' יחזקאל אברמסקי זצ"ל (מועדים וזמנים השלם ח"ח בהשמטות שבסוף הספר לח"ב קכב).

פסח

אמירת סדר הקרבת קרבן פסח

יש הנוהגים: בערב פסח אחר חצות לנסוע אל הכותל המערבי ולומר שם את סדר הקרבת קרבן פסח (ספר אלה מסעי למהר"ם חאגיז הביא שכך היה נוהג זקנו מהר"ם גלאנטי, ספר מנהגי ארץ ישראל הלכות פסח סעיף לה, לוח ארץ ישראל לונג ניסן).

שבועות

בחג השבועות מגיעים רבים לכותל המערבי, וכן במוצאי החג, ובשבעה ימי השלמה.

תשעה באב

רבים נוהגים לבוא אל הכותל המערבי ביום תשעה באב לבכות ולקונן שם על חורבן בית המקדש (ספר ירושלים כרך ו, ספר עיר הקודש והמקדש חלק ג עמוד רג מהתייר מבורדו שביקר בארץ ישראל בשנת ד' אלפים צג שכך כתב, ספר מנהגי ארץ ישראל עמוד קסג, לוח ארץ ישראל לונג אב).

ראש חודש

יש הנוהגים: לעלות לכותל בכל ראש חודש לתפלת מוסף של ראש חודש (משוש כל הארץ כב).

שלוש רגלים

המנהג להתפלל בכותל בשלושת הרגלים ובחול המועד תפלת מוסף בשעה שאומרים ומפני חטאינו גלינו מארצנו שופכים הלב בדמעות שלישי ומבקשים רחמים (כך נהג הגרשז"א, והגריש"א והגרח"ק).